

KALMÁR MIKLÓS

levéltáros

Budapesti Corvinus Egyetem Levéltára

miklos.kalmar@uni-corvinus.hu

A BUDAPESTI CORVINUS EGYETEM ÉS ELŐDINTÉZMÉNYEI TÖRTÉNETE A KEZDETEKTŐL 2020-IG

Szerkesztette Szécsényi András – Zsidi Vilmos
Akadémiai Kiadó, Budapest, 2021, 536 lap

Az Akadémiai Kiadó gondozásában megjelent vastag könyv A4-es mérete, reprezentatív megjelenése méltó a nagyszabású összefoglaláshoz, az igényes, tudományos munkához. A kötet 15 szerzője a magyarországi közgazdaság-tudományi oktatás történetének átfogó feldolgozására vállalkozott, kitekintve ezzel párhuzamosan a tudományág hazai fejlődésére is. A középpontban mindemellett az intézménytörténet áll. Az egyes fejezetek 1763-tól, a Collegium Oeconomicum alapításának évétől napjainkig követik nyomon az elődintézmények és az egyetem jogelődeinek történetét. Bemutatják az előzményének tekinthető Keleti Kereskedelmi Akadémiát, a Tudományegyetemi Közgazdaságtudományi Kart, a Magyar Királyi József nádor Műszaki és a Gazdaságtudományi Egyetem Közgazdaságtudományi Karát. A leghosszabb terjedelmet, a legrészletesebb feldolgozást természetesen az önálló „Közgáz”, az 1953-ban Marx Károly nevét felvevő Magyar Közgazdaságtudományi Egyetemet kapta. A szervezeti felépítés fejlődése a 322. oldalon ábrán is megjelenik.

A Corvinus Egyetem és elődintézményeinek történetét feldolgozó összefoglalás szervesen illeszkedik az utóbbi évtizedekben öröndetesen fellendülő hazai egyetem-történeti kutatások körébe. Kiemelkedő jelentőségű ezek között az MTA-ELTE Egyetem-történeti Kutatócsoport tevékenysége, amely számos kötetben tette közzé a hazai felsőoktatási intézményekre, az ott tanuló diákságra, valamint a külföldön tanuló magyarországi hallgatókra vonatkozó új kutatási eredményeket. E publikációk jelentősége ugyanakkor nem pusztán a feldolgozásban, hanem a további tudományos munkát

Beérkezett: 2022. 02. 15.

Közlésre elfogadva: 2022. 04. 15.

Copyright GERUNDIUM

megalapozó, szinte egész Európára kiterjedő forráskutatásra épülő adatbázisok összeállításában és közzétételében is rejlik.

A közgazdaság-tudományi képzés, a Corvinus Egyetem és elődintézményei történetének jelen összefoglalását is több, hosszabb-rövidebb időszakot átfogó, vagy egy-egy témára fókuszáló résztanulmány és forráskiadvány előzte meg. A teljesség igénye nélkül, példaként Zsidi Vilmosnak, a kötet egyik szerkesztőjének, az Egyetemi Levéltár vezetőjének munkái közül emelek ki néhányat: *Dokumentumok a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem történetéből, 1948–1956; 125 éves a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem központi épülete; Felvételi követelmények a közgazdasági felsőoktatásban.*

A kezdeti időszakot Szögi László, az egyetemtörténeti kutatások elhivatott művelője, az MTA-ELTE Egyetemtörténeti Kutatócsoport meghatározó személyisége, számos ilyen tárgyú könyv szerzője és szerkesztője foglalja össze. Az általa írt fejezetek felölelik a közgazdasági oktatás korai intézményei közül a József Partanoda kereskedelmi osztálya, a Műegyetem kereskedelmi és közgazdasági osztálya, a Budapesti Kereskedelmi Akadémia, a Keleti Kereskedelmi Akadémia és a fiumei Kiviteli Akadémia történetét.

A *Collegium Oeconomicum*, azaz Magyarország első közgazdasági és mérnöki iskolájának teljes, 1763 és 1780 közötti történetét Koltai András és Székér Barnabás írta meg. A szerzők nemcsak felsorolják az egyes tantárgyakat, hanem be is mutatják azokat. A tudományág önálló szaktudománnyá fejlődését jól mutatja, hogy ebben az intézményben még az építészet és a szépírás is kötelező tantárgy volt.

Ujváry Gábor, az 1918 és 1945 közötti időszak egyetemi szintű közgazdasági képzését dolgozta fel, nagy figyelmet szentelve a trianoni békeszerződés (1920) miatt a csonka országba költöztetett, majd a részleges visszacsatlóskor ismét áttelepített intézmények hanyattatásainak.

A Tudományegyetemi Közgazdaságtudományi Kar 1920 és 1934 közötti múltját Zsidi Vilmos, míg a Magyar Királyi József nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Közgazdaságtudományi Karának 1934 és 1948 közötti történetét Kiss Márton mutatja be. A háborús években visszacsatolt területeken, Kassán, Kolozsvárt és Újvidéken működő, rövid életű közgazdaság-tudományi felsőoktatási képzéseket ismét Zsidi Vilmos ismerteti.

Rónay Zoltán az 1948-ban önállósodott egyetemről a magyar felsőoktatás-politika rendszerébe illesztve ír, míg Szécsényi András és Zsidi Vilmos közösen írt fejezetükben részletesen feldolgozzák a marxista „Közgáz” történetét, az 1967-es reformokig. 1967-ig egyértelműen egy merev, rigid struktúrájú, marxista Közgazdaságtudományi Egyetemről beszélhetünk. Ezt követően, Szabó Kálmán rektor és utódai folyamatos reformjainak eredményeképpen a képzés – a változó szakmai igényeknek, elvárásoknak megfelelően, és a lassanként enyhülő ideológiai nyomás adta lehetőségeket kihasználva – fokozatosan átalakult. Ennek az 1990. évi rendszerváltásig tartó folyamatnak az ismertetésére Pál Zoltán vállalkozott.

Az önálló Magyar Közgazdaságtudományi Egyetem 1948-ban történt megalapítása a kiépülő kommunista diktatúra felsőoktatási reformjainak egyik első lépése volt.

A „haladó értelmiség” képzése a szocialista Magyarország számára elsőrendű fontossággal bírt. A fordulat éveiben és azt követően, a tudományos élet átszervezése mellett, sor került a felsőoktatási rendszer radikális átalakítására is. A kommunista rezsim hosszú távon Magyarországot „elmaradt agrárországból” fejlett ipari országgá akarta változtatni. A Rákosi-korszak szovjet mintát követő,¹ erőltetett iparosítása, az építőipar mesterséges fellendítése, sokszorosára emelte – többek között – a képzett mérnökök iránti igényt.² Igyekeztek minél több hallgatót műszaki pályára „csalogatni”.³ Elkerülhetetlen volt a mérnökképzés korszerűsítése, s nyilvánvalóvá vált az is, hogy ehhez a meglévő műszaki oktatási kapacitás nem elegendő: az 1934-ben kibővített, s akkor újonnan Magyar Királyi József nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemnek elnevezett intézmény többszöri átszervezése után, az Elnöki Tanács 1949. évi 15. számú törvényerejű rendeletével megalapították a Budapesti Műszaki Egyetemet. A vidéki városokban szakegyetemeket létesítettek: Veszprémben Vegyipari Egyetemet,⁴ Szegeden Közlekedési Műszaki Egyetemet,⁵ Miskolcon Nehézipari Műszaki Egyetemet, 1952-ben pedig a Mérnöki és az Építész-mérnöki Kar önállósult Budapesten, Építőipari Műszaki Egyetem néven.

A fentiekéhez hasonló jelentőségű volt a marxista szellemű Magyar Közgazdaságtudományi Egyetem létrehozása is: ezzel a korábbi, József nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Közgazdaságtudományi Kara önálló intézménnyé vált. Átalakult a tanári kar, mi több, a hallgatók összetétele is jelentősen megváltozott: a felvételi el-

¹ Izsák Sándor, „A moszkvai állami egyetem új épülete”, *Építés-Építészet*, 1, 5. sz. (1950): 284.

² „...nagy különbség van a feudális és a népi demokratikus ország egyetemi oktatás jelentősége között. Azelőtt a lényeg az volt, hogy »intelligenciát« neveljen ki az egyetem, ma pedig a cél az, hogy minél több és jobban [?] képzett mérnök kerüljön ki, hiszen népi demokráciánk azon áll vagy bukik, hogy mennyi szakkaderünk kerül ki az iparba.” – Jegyzőkönyv, készült a Budapesti Műszaki Egyetem tanárainak és a VK minisztérium kiküldötteinek, valamint Ormos Tibor MDP-titkár részvételével 1950. évi december hó 11-én megtartott értekezletről. 8.; Az Építőipari Műszaki Egyetem programja. 1952. december 21. Kézirat. 7. Ép. ip. ME. 52.-12.712/Cs. https://library.hungaricana.hu/hu/collection/egyetemijegyzokonyvek_bme_epkozl_jkv/ Hozzáférés: 2022. 04. 24.

³ „...a Népi Demokrácia a műszaki értelmiségnek minden lehetőséget megad, hogy az ország felépítésében tevékenyen részt vehessen. Soha még a tudományos munkának olyan megbecsülését nem tapasztaltuk, mint ma, amikor a tudományos kutatómunkát az állam a legmesszebbmenőkig támogatja.” A Műegyetem „a mérnökképzésben és a tudományos kutatómunkában az oktatást még intenzívebbé teszi és rohamosan fejlődő hazánkat mind több és jobb mérnökkel látja el”. 1949. szeptember 22. Tanácsülés 3. Dr. Vörös Imre dékán határozati javaslatot tesz, amit a Tanács elfogad; https://library.hungaricana.hu/hu/collection/egyetemi_jegyzokonyvek_bme_epkozl_jkv/ Hozzáférés: 2022. 04. 24. 1952-re 1938-hoz képest a hallgatók létszáma 983-ról 1285-re, az oktatóké 208-ról 979-re nőtt. 1949 és 1951 között 23 új tanszék létesült.

⁴ A Budapesti Műszaki Egyetem keretében létrehozott Nehézszevegypari Kar Veszprémben 1949. szeptember 26-án kezdte meg működését. 1951-ben a Kar Veszprémi Vegyipari Egyetem néven önálló felsőoktatási intézménnyé vált.

⁵ 1951-ben önálló Közlekedési Műszaki Egyetemet létesítettek Szegeden, amely 1952-ben Szolnokra költözött.

járásban a szakmai kérdések mellett megjelentek, sőt hangsúlyossá váltak az ideológiai vizsgatételek is.⁶

A korszak egyetemtörténeti kutatása – az intézménytörténeti keretek, az oktatás, a szaktárgyak és az ideológiai követelmények, a hallgatók és a tanári kar átstrukturálódásának vizsgálata – építészettörténeti vizsgálatok bevonásával, új szempontokkal gazdagítható. Az újonnan létrehozott, illetve önállósított vagy kibővített felsőoktatási intézmények a szocialista tudatformálás legfontosabb központjai közé tartoztak. A megnövekedett hallgatószám, az oktatók és az oktatás módosuló igényeinek kiszolgálásához új épületekre is szükség volt. Ezek az új egyetemi épületek a kommunista rendszer építészeti reprezentációjának kiemelt figyelemmel kísért alkotásai közé tartoztak. Azok közé, amelyek a művészeti ág nyújtotta eszközökkel, a szocialista realista stílus minél maradéktalanabb érvényre juttatásával, annak vizuális bizonyítására voltak hivatottak, hogy a háború után fokozatosan kiépülő, s éppen a fordulat éveit követően hatalma tetőpontjára érő új rendszer az élet minden területén – a kultúrában és az oktatásban is – gyökeres, mindent átható változást eredményezett.

Az 1949-ben alapított, s 1952-ben, Rákosi Mátyás 60. születésnapja alkalmából a pártvezér nevét felvevő⁷ miskolci egyetem főépületének Janáky István vezetésével zajló tervezése és kivitelezése például a korszakot jellemző bírálatok, az egyre erőteljesebben megkövetelt igazodás és az elhúzódó építkezés tekintetében egyaránt szimptomatikusként tekinthető. 1949 és 1952 között négy tervvariánsa készült. Az első három változat sok rokonságot mutatott az ebben az időszakban mélyen elítélt modernizmusmal. Janáky többek között a dániai aarhusi egyetem formaképzését is felhasználta kiindulásként.⁸ Az Építészeti Tanács és a konzultatív bizottság⁹ bírálata azonban először finomításra, továbbgondolásra, majd egyre inkább átdolgozásra kényszerítette. Az éles fordulat 1952-ben következett be: a negyedik tervváltozatban a főépület palotaszerűvé alakult. Borbíró Virgil építész a főépület terve egyenesen Schönbrunnra emlékeztette. Nem véletlenül jegyezte meg, hogy „összefüggés található a budai várpalotával is”. 1948-

⁶ Az új intézményekkel párhuzamosan megjelentek az „esti egyetemek” és a levelező, valamint a különböző gyorsított képzések is, ahol az arra érdemesített dolgozók napi munkájuk után kaptak lehetőséget arra, hogy továbbképezzék magukat, s a többnyire jelképes vizsgakövetelményeknek megfelelően, immár – legalábbis ideológiai tekintetben – jól képzett szakemberekként, vezető pozíciókba emelkedjenek. Az esti mérnökképzés például az 1947-ben megalakult Állami Műszaki Főiskolán kezdődött meg, a feladatot azonban az intézmény megszüntetése után, 1951-től a Műegyetem vette át.

⁷ Szűcs György, „Rákosi Mátyás Művek. (A szocialista vezető képi megjelenítésének kérdéséhez)”, in *Az ostromtól a forradalomig. Adalékok Budapest múltjához, 1945–1956. Az 1989. október 24-én Budapesten tartott Levéltári Nap előadásainak anyagára épülő tanulmányok.* (Budapest, 1990), 63–90., 73. https://library.hungaricana.hu/hu/view/BFLV_Sk_04_ostromtol/?query=Sz%C3%BCcs&cp=64&layou=s Hozzáférés: 2022. 04. 24.

⁸ A mintaképekről lásd FARBAKY Péter és FERKAI András és GERLE János és KELÉNYI György és SABJÁN Tibor és SISA József, „Magyarország építészetének története”, szerk. SISA József és Dora WIEBENSON (Budapest, 1998), 312.

⁹ A tervezők mellé konzulenseket rendeltek ki. Ez a konzultatív bizottság „módot nyújtott, hogy a tervezők kellő önkritikával igyekezzenek hibáikat kijavítani”.

ban Borbíró ugyanis lelkes támogatója volt Fülep Lajos koncepciójának, a Budavári Palota egyetemmé történő átépítésének. 1952-ben, a miskolci egyetemmel kapcsolatban azonban ellentmondásosnak érezte, hogy a bányamérnök fiatalságot egy olyan palotában oktassák, „*amilyent a Habsburgok legnagyobb fénykorukban építettek*”. A Magyar Építőművészek Szövetsége ugyanazon év decemberében pedig annak megvitatásra szólította fel tagjait, hogy a miskolci egyetem főépületének terve formailag méltó-e a „*tudományok leendő otthonához*”, s „*tükrözi-e a szocializmus építésének optimizmusát*.”¹⁰

A miskolci, de akár a veszprémi egyetemek szocialista realista stílusban felhúzott épületeit, a Műegyetem ugyancsak sok vitát kiváltó „R”,¹¹ valamint „T”, „H” és „E” épületeit vizsgálva, jogosan merülhet fel a kérdés, hogy a kommunista közgazdászképzés központjaként alapított MKKE esetében miért elégedett meg a hatalom a renovált, neoreneszáns Fővámpalotával? Minderről azonban egyelőre viszonylag kevés tudható.

Az alapítás évében, 1948-ban felmerült, hogy az intézményt a Piarista Gimnázium és Rendház épületében helyezzzék el. Mindmáig ismeretlen okok miatt – egyes vélemények szerint személyesen Vas Zoltán közbenjárására – esett a választás mégis az Ybl Miklós által tervezett Fővámházra. A II. világháborúban súlyos sérüléseket szenvedett palota¹² egyetemi épületté alakítása során komoly, az esztétikai megjelenést és funkcionalitást egyaránt befolyásoló beavatkozások történtek. Az időszak militáns szellemét jól jelzi, hogy az új egyetemi épület alagsorában – a hallgatók sport iránti igényét ki-elégítendő – lőteret rendeztek be. Valószínűsíthető, hogy az egykor az épületbe vezető vasúti vágány maradványait is ekkor számolták fel. Mindez annak érdekében történt, hogy az eredetileg egészen más funkciót betöltő, s a kor stílár preferenciájával is éles ellentétben álló épületet minél inkább alkalmassá tegyék „*a szocialista országépítés elvi és gyakorlati kérdéseinek tanítására*.”¹³

A fejezetek kronologikus rendjében a következő periódust, a közgazdasági egyetem 1990 utáni történetét *A Közgáz a rendszerváltozástól napjainkig* című munkájával Rostoványi Zsolt, az egyetem 2012 és 2016 közötti rektora mutatja be. Az erről a korszakról, az utóbbi 30 év történéseiről tudottakat egészítik ki a Sipos Júlia által a Digitális Történeti Archívum számára készített *oral history*-interjúk. Munkájából és

¹⁰ „A Miskolci Rákosi Mátyás Nehézipari Egyetem. A Magyar Építőművészek Szövetsége vitája 1952. december 5–12.”, *Magyar Építőművészet*, 1–2. sz. (1953): 19–40., 20.

¹¹ Az „R” épület tervezője Rimanóczy Gyula volt. Az „R” épület konzervatív eleganciájával, s az ezzel együtt megjelenő újító elképzelésekkel az építész még Révai József dicséretét is kiérdemelte.

¹² A masszív alapozású, vastag falazatú épület már csak fontos stratégiai elhelyezkedése miatt is ideális hely volt az ostrom idején Budapest védői számára. Az épületet emiatt igen jelentős károk érték, olyannyira, hogy a háború után felmerült a lebontás lehetősége is. Ezt a javaslatot végül egy műszaki bejárás során vetették el 1945. október 22-én, a helyreállítási munkálatok pedig 1946 tavaszán kezdődtek el. Az épület funkciója azonban csak 1948-ban vált véglegessé: ekkor dönt el, hogy a frissen önállóvá vált Magyar Közgazdaságtudományi Egyetem céljaira kell átépíteni. A feladattal a Középülettervező Intézetet bízták meg. ZSIDI Vilmos, *125 éves a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem központi épülete (1874–1999)* (Budapest: Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem, 1999), 4.

¹³ A felújított épület megnyitó ünnepségén Vas Zoltán, az Országos Terhivatal elnöke által elmondott beszédből vett idézet. Az idézetet közli: *Népszava*, 79, 210. sz. (1951): 3.

az interjúkból kirajzolódó képet Ólmosi Zoltán és Huhák Heléna a diákéletet, valamint Szécsényi András a szakkollégiumokat bemutató írása egészíti ki és színesíti.

Fontos adalékokkal szolgál Szőnyi Éva az Egyetemi Könyvtár és Levéltár történetét, gyűjteményeinek és feladatainak összefoglalását tartalmazó írása. Az egyetem által 1951-től napjainkig kiadott folyóiratokat, periodikákat Huhák Heléna ismerteti.

A kötet 321. lapjától a különböző intézmények szervezeti ábrái, a képzés helyszíneinek felsorolása, ezek térképen való ábrázolása, valamint a tanári archontológiák és az egyetemi periodikák felsorolása következik. Mindezek, valamint a fejezetekbe szervesen beépülő, informatív táblázatok lehetővé teszik, megkönnyítik a kötet adatszerű használatát. A grafikus elemek segítségével jól nyomon követhető az egyetem szerkezeti felépítése, annak változásai a különböző periódusokban, könnyen áttekinthetővé válnak a tisztségviselők, vezetők, a különböző beosztásokban dolgozó oktatók és a tanított tantárgyak. A könyvben az egyetem és elődintézményei rektorainak képmása is szerepel: közülük számosat nemcsak fényképről, hanem egykorú festményekről reprodukáltak.

A kötet nagy erényei között említhető a legfontosabb tényeket és adatokat tartalmazó angol nyelvű rezümé, amely külföldön is ráirányíthatja a figyelmet e munkára, magyarul nem olvasó kutatók számára is lehetővé teszi a használatát.

A mégoly széles körű forráskutatásokra épülő, mégoly igényes, tudományos összefoglalások, hiánypótló történeti szintézisek szakmai fogadtatása mindenkor sok hasonlóságot mutat. A felhasználók, olvasók és recenzensek szükségszerűen, szinte kötelező érvénnyel fogalmazznak meg olyan részproblémákat, amelyek megválaszolása további kutatásokat igényel. A továbbgondolás lehetősége, a megoldandó problémák létezése, a feltehető új kérdések, mind az elkészült munkát dicsérik, miközben azt is jelzik, hogy történeti kutatásra mindig lesz szükség és igény.